HEALING IN LATIN TERMINOLOGY

Dana Nicola

PhD Student, West University of Timișoara

Abstract: The beginning of the article explains the ethimogy of the Romanian word asanare, draining usually, improvement and healing with the figurative sense. The word comes from the latin sanus(3) which expresses the condition of health referring to the body, mind and soul, aspects discussed in this work paper. The article provides information about all the meanings of the adjective sanus(3) and about its entire family of words, including terms belonging to all parts of speech. There are analyzed as ethimology and family of words the synonymous terms, such as salvus(3), valens, -ntis, firmus(3), incolumis(2), sospes,- itis. The paper work establishes also the antonyms for the term sanus(3) and gives information about their meanings and ethimology. Through the antonyms we enumerate: aeger(3), debilis(2), demens, -ntis, imbecillus(3), impotens, -ntis, nocens, -ntis, truncus(3), all expressing the illness, the weakness, the craziness. There are also reminded words wich express either the healing or the illnes: cura, -ae, febris, -is(f), pestis, -is(f), ulcus,-eris(n), morbus, -i, vulnus, -eris(n), pus, -uris(n) or the verbs: doleo, -ēre, medeor, -ēri, patior, pati, passus sum. The words are not analyzed only with reference to their meanings and ethimology, but there are also established connections in the context of Roman culture and civilization, referring to their use in the religion, medicine, law or literature. The final of the article presents the changes about the meaning of the Romanian word asanare, which estranges from the idea of healing, being used only in contexts with refence to the material aspect.

Keywords: sane, healing, illness, health, craziness.

Termenul *asanare* îşi are originea în adjectivul latinesc *sanus(3),* care redă starea de sănătate trupească şi mentală. Este folosit şi cu referire la operele literare pentru a desemna stilul sobru, natural şi cumpănit al oratorilor.

Sanus dezvoltă o bogată familie lexicală cu termeni aparţinând tuturor claselor morfologice. Astfel, amintim substantivele *sanitas, -atis(f)* cu sensul de *sănătate, raţiune*, dar şi *cuminţenie, măsură*; *sanatio, -onis(f),* v*indecare*; *sanator, -oris(m), tămăduitor, cel care*

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

vindecă; adverbele *sane, în mod sănătos*, *sanifer, care însănătoşeşte*, *saniter, raţional*; verbele *sano, -āre, a însănătoşi, a vindeca, a repara, sanito, -āre,* cu aceleaşi sensuri, *sanesco, -ĕre, a însănătoşi*; adjectivul *sanabilis(2), vindecabil*.

Şi în situaţia acestui adjectiv prefixul privativ *in-* stabileşte antonimele: *insanus(3)*: *alienat, nebun, turbat*; adverbul *insane, nebuneşte*; adjectivul *insanabilis(2), de nevindecat*; substantivul *insania, -ae, demenţă, sminteală, nebunie; insanifusor, -oris(m), cel care înnebuneşte pe alţii*; *insanitas, -atis(f), boală, nesănătate*; vebul *insanio, -ire, a fi nebun a delira, a se sminti.*

Sinonimul lui sanus este *salvus(3),* care este foarte bogat în sensuri ce trimit atât la integritatea materială, la sănătate, dar se utilizează și în limbajul juridic și religios, în formule precum *salva lege, salva iure, salvis auspiciis*. Dintre sensurile acestuia semnalăm: *întreg, intact, sănătos, teafăr, în bună stare*. Apare și în cuplul aliterant *sanus salvus*, dar și în formula de politețe *salvus sis*. În limbajul religios a devenit *salvat de cel rău. Salus, -utis(f)* indică starea de sănătate, deplinătatea forțelor fizice, o stare fizică bună, în limbajul religios exprimă salvarea, scăparea de primejdie, păstrarea vieții; mai poate însemna *existență, mijloc de salvare, salutare, urare de bine; Salus* reprezintă și divinizarea salvării și a binelui public, având un templu pe Quirinal. Este folosit și ca formulă de salut: *salutem dicere, dāre, reddĕre, accipĕre.* Derivații și compușii lui *salvus* ce prezintă interes sunt: *salveo, -ēre, a fi sănătos, a fi bine,* folosit mai ales ca formulă de salut: *salve! salveto!*, legat fiind de *valēre*; *salvo, -āre, a salva*, este folosit în limbajul bisericii alături de derivații și compușii săi: *salvatio, -onis(f)* și *salvamentum, -i,* ce denumesc salvarea, mântuirea; *salvator, -oris(m)* este cel care salvează, *salvator, mântuitor*; amintim și prezența formei de feminin *salvatrix, -icis(f)*; *resalvo, -āre, a salva a doua oară*; numele proprii *Salvius, Salvinus, Salvillus*. De la *salus* derivă: adjectivul *saluber(3),* care desemnează ceea ce este *bun pentru sănătate, sănătos, salubru*, dar și *viguros, tare, zdravăn*, opunându-se lui *pestilens* și lui *insaluber(3), nesănătos, neavantajos*; *salubritas, -atis(f)* se referă atât la starea de sănătate, cât și la puritatea stilului; *salubriter* subliniază ceea ce se petrece *în chip sănătos*, iar la figurat *avantajos, convenabil*, opunându-se lui *insalubriter, dăunător, primejdios*; *salutaris(2) binefăcător, salutar, folositor*; *salutariter, salutar, folositor, avantajos*; *salutifer(3),* este un termen poetic cu sensul de *salutar, salvator*; *salutificator, -oris(m)* este echivalentul lui *salvator, -oris(m); saluto, -āre,* care, pe lângă sensul de *a saluta*, are și sensul *a salva*.

Un alt sinonim este adjectivul *valens, -ntis* care îl numește pe cel *sănătos, tare, robust, viguros*, iar în limbajul medical este utilizat cu sensul *puternic, eficace*, cu referire la

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

tratament sau medicament; când este vorba despre alimente, sensul său este acela de *substanțial*; adverbul *valenter, tare, puternic*, la figurat *cu forță, cu energie*, iar despre felul vorbirii: *expresiv*. Verbul pe care îl are la bază este *valeo, -ēre*, care are în mod normal sensul de *a avea forță, a avea putere, a fi tare*, iar atunci când este folosit cu referire la sănătate: *a fi sănătos, a fi în puteri, a se ține bine*, la figurat dobândește sensul de *a fi puternic față de alții, a fi superior, a avea valoare*, când vorbește despre cuvinte: *a avea sens, a semnifica.* Se folosește și ca formulă de salut, de rămas bun, *vale*, de unde au derivat *valedicĕre, valefacĕre,* ambele cu sensul de *a-și lua rămas bun*. Din același radical s-au format și: *valentia, -ae* ce subliniază vigoarea, forța fizică, iar la figurat capacitatea; *valentulus(3), destul de sănătos*; *validus(3)* este cel *viguros, robust, sănătos*, dar și leacul eficace sau mâncarea substanțială, nutritivă; *validitas, -atis(f)* reprezintă forța fizică, vigoarea; *valesco, -ĕre, a se întări, a prinde puteri; valetudinarium, -ii* este *infirmerie, spital*; *valetudinarius(3)* este antonimul lui *sanus, bolnav*; *valetudo, -inis(f)* redă starea sănătății; *invaletudo, -inis(f)* și *invalentia, -ae* surprind slăbiciunea fizică; *invalesco, -ĕre* și *convalesco, -ĕre, a prinde puteri, a se întări, a se însănătoși, a se întrema*; *invalide, slab*; *invalidus(3)* este numit cel *fără putere, slab, bolnav, invalid*; *convalescentia, -ae* denumește starea de *convalescență*; *evalesco, -ĕre* înseamnă *a prinde puteri, a se dezvolta, a fi în stare*, dar și *a valora, a costa*; *evalidus(3)* îl desemnează pe cel foarte puternic, robust, la fel *pervalidus(3), praevalens, -ntis* și *praevalidus(3)*; *praevaleo, -ēre, a avea multă putere, a avea multă eficacitate, a fi mai puternic, a valora mai mult; praevalesco, -ĕre* înseamnă *a deveni viguros*; *praevalide, foarte puternic*; *revalesco, -ĕre, a se însănătoși, a recăpăta forță, a se întări din nou.*

Un alt adjectiv ce sugerează o bună stare a sănătății este *firmus(3),* vechi și uzual, cu sens fizic și moral, însemnând *tare, solid, rezistent*, iar la figurat *puternic, solid, ferm, neclintit, statornic*. Este opus adesea lui *imbecillus.* Dintre derivații ce prezintă interes amintim: adverbul *firme*, înzestrat cu sensurile: *hotărât, ferm, tare, puternic*; substantivele *firmitas, -atis(f), firmitudo, -inis(f), firmatio, -onis(f)* care surprind soliditatea, tăria, fermitatea, stabilitatea; *firmiter, cu putere, solid, ferm*; *firmo, -āre*, cu foarte multe înțelesuri*: a întări, a încuraja, a îmbărbăta, a confirma, a asigura, a garanta*; *confirmo, -āre, a întări, a consolida* (dinții, părul, sănătatea, forțele); *infirmo, -āre, a slăbi, a debilita; infirme* și *infirmiter, fără vigoare, slab; infirmis(2), slab; infirmitas, -atis(f)* este *lipsă de putere, slăbiciune, boală, neputință; infirmor, -āri, a se îmbolnăvi, a deveni infirm; infirmus(3), slab, fără forță*, la figurat *neputincios, incapabil, șovăitor, slab, fără valoare.*

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

Și *incolumis(2)* este un adjectiv ce exprimă integritatea fizică, starea de sănătate, fiind tradus prin *teafăr, nevătămat, intact, sănătos, viu, care nu a suferit pagubă*. Este opus lui *mortuus* și apropiat de *salvus*, căruia în parte i-a și luat locul. Derivatul său, *incolumitas, -atis(f),* un substantiv clasic, rar folosit în epoca imperială, care nu s-a conservat în limbile romanice, semnifică *păstrare în bună formă, nevătămare, siguranță, salvare.*

În aceeași arie a stării bune de sănătate se găsește și *sospes, - itis,* un adjectiv ce are sensul de *teafăr, nevătămat, fără primejdie*. *Sospes* a fost adesea legat de *salvus* și face referire la starea de sănătate a celor ce revin dintr-o călătorie. Anticii îi atribuie și sensul de *protector*, cel sau cea care asigură sănătatea, sens întărit de existența substantivului *sospita, -ae, salvatoare, mântuitoare de primejdii*, epitet atribuit Iunonei, *Iuno Sospita, Iuno Salvatoarea.* Ceilalți derivați sunt tardivi și rari: *sospitalis(2), binefăcător, protector*; *sospitas, -atis(f), mântuire, salvare; sospitator, -oris(m), sospitratix, -icis(f), salvator, mântuitor*, respectiv *salvatoare, mântuitoare*; *sospito, -āre, a salva, a apăra de rău*. Nu există nicio apropiere etimologică a cuvântului de bază *sospes* de alți termeni de origine indo-europeană.

La polul opus, *aeger(3)* este un adjectiv ce indică pe cel bolnav, insistând pe ideea de suferință și durere provocate de boală ce afectează orice parte a trupului, extinzându-se asupra naturii și a statului roman, măcinat de vicii, la figurat îl desemnează pe cel *suferind, chinuit, muncit*, de griji, de dragoste, de frică, de lăcomie, de invidie, *dureros, apăsător, chinuitor.* Derivații săi întăresc ideea de suferință, de durere, de absență a stării de sănătate fizică sau morală: astfel adverbul *aegre* denumește ceea ce manifestă ca *dureros, penibil,* dar și ceea ce se realizează *cu greu, anevoie*, precum și ceea ce implică părerea de rău; verbul *aegreo, -ēre* și *aegroto, -āre, a fi bolnav*; *aegresco, -ĕre*, cu sensuri mai bogate ce fac trimitere și la stări sufletești, pe lângă insuficiențele trupești, astfel: *a se îmbolnăvi, a se amărî, a se neliniști, a deveni mai amar, a se întărâta*; *aegrimonia, -ae* sau *aegrimonium, -ii* exprimă *mâhnirea, supărarea, amărăciunea*; *aegritas, -atis(f),* alături de *aegritudo, -inis(f)* și *aegrotatio, -onis(f),* redau chinul sufletesc, tulburarea, neliniștea, apăsarea morală, suferința; *aegror, -oris(m)* traduce termenul *boală*; *aegrotus(3)* este cel *bolnav*; *aegrum, -i* redă durerea.

La rându-i, *debilis(2)* este un adjectiv vechi, folosit pentru a exprima infirmitatea sau slăbiciunea întregului corp sau a unor părți ale corpului. Se folosește atât cu sens propriu, cât și cu sens figurat, însemnând, cu sensul propriu, *infirm, betegit, paralizat, schilodit, ologit,* iar cu cel figurat *fără putere, neputincios, slab, debil*. *Debilitas, -atis(f)* este substantivul derivat și indică *infirmitatea, paralizia,* iar la figurat *slăbiciunea, debilitatea caracterului*. Un alt substantiv derivat este *debilitatio, -onis(f)* ce apare cu sensul de *infirmitate* la Apuleius, iar la

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

figurat *slăbire, descurajare*, *debilitatio animi*, după cum zice Cicero. Verbul *debilito, -āre* are înțelesul de *a stâlci, a mutila, a zdrobi*, dar *și a sfârși de puteri, a slăbi, a paraliza, a descuraja*. Adverbul *debiliter* înseamnă *fără putere, paralizat.*

Și *demens, -ntis* se opune lui *sanus***,** deoarece este un adjectiv care trimite la absența sănătății psihice, însemnând *nebun, smintit, dement*. Acesta a cunoscut în latina timpurie forma *amens, -ntis*.[1]*Dementer* este adverbul care-i corespunde, *nebunește*. Substantivul *dementia, -ae,* cu forma veche *amentia, -ae*, exprimă starea de *nebunie,* de *sminteală*. Forma verbală *dementio, -ire* are înțelesul de *a se sminti*. Un alt verb, *demento, -āre,* poate fi folosit atât tranzitiv cu sensul de *a scoate din minți, a înnebuni*, cât și intranzitiv, exprimând ideea de *a fi nebun, a fi smintit, a nu fi în toate mințile*. Cuvântul de bază de la care acestea pornesc este substantivul *mens, mentis(f),* în care se regăsește rădăcina **men-* care înseamnă *a gândi*. Acest cuvânt se opune lui *corpus* și are atât accepțiuni abstracte, cât și concrete, înseamnând *minte, inteligență, spirit, rațiune, mod de a gândi, intenție, curaj*,[2]ultimul sens fiind folosit mai ales în poezie în virtutea apropierii semantice de a*nimus*. *Mens, -ntis(f)* este un cuvânt care s-a menținut în toate epocile, care s-a conservat în limbile romanice și care a dat o serie de derivați și compuși, dintre care amintim: adjectivul *mentalis(2),* aparținând perioadei timpurii a limbii latine; substantivul *dementatio, -onis(f), uitare*; adjectivul *dementicus(3), cel care uită*: verbul *dementico, -āre, a uita*; *mentio, -ire, a nu spune adevărul, a minți*, cel dintâi sens atestat, păstrat și singurul care a durat, cu toate că în poezie este întâlnit și sensul *de a inventa, a imagina*; compușii *admentior, commentior, ementior*, toate având sensul de *a spune o minciună, a simula, a născoci*.

Un alt adjectiv semnificativ este *imbecillus(3)*, cuvânt vechi, uzual și clasic, cu sensul de *slab, lipsit de forță, plăpând*, se opune lui *valens* și *firmus*, făcând referire atât la trup, cât și la spirit. În epoca veche este atestată și forma *imbecillis(2),* iar forma *imbēcillus(3)* este cea mai veche și cea mai frecventă. Derivații acestui adjectiv sunt: *imbecillitas, -atis(f),* ce surprinde, cu referire la trup, starea de *slăbiciune, lipsă de forță, sănătate șubredă*, iar cu referire la spirit, lipsa de curaj, mintea slabă; *imbecilliter, fără energie, fără curaj*; *imbecillosus(3)* este cel *slab,* termen regăsit în limbajul bisericii.

În același regim se încadrează și *impotens, -ntis,* adjectiv care, folosit cu sens absolut, îl desemnează pe cel *neputincios, slab,* cu genitivul pe *cel care nu poate să domine, care nu*

[1] Alfred Ernout și Antoine Meillet, Dictionnaire étymologique de la langue latine-Histoire des mots, Retirage de la quatrième édition augmentée d'additions et des corrections par Jacques André, C. Klincksieck, Paris, 2001, p. 397
[2] G. Guțu, Dicționar latin-român, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 745

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

poate stăpâni, nestăpânit, necumpătat, furios, excesiv. Adverbul *impotenter*, este rar folosit cu sensul *slab*, și frecvent cu cele de *fără succes, fără măsură, violent, tiranic*; *impotentia, -ae* redă neputința, slăbiciunea, dar și necumpătarea, violența. Acești termeni au ca etimon adjectivul provenit din participiul prezent *potens, -ntis*, cuvânt vechi uzual și clasic, care îl desemnează pe cel puternic, pe cel care are putere asupra cuiva, pe cel care este stăpânul cuiva. Are numeroși derivați și compuși care trimit însă cu gândul la puterea dată de funcție, de starea materială, sau de autoritatea exercitată asupra cuiva, motiv pentru care nu vom zăbovi asupra lor. Îi vom aminti doar pe cei care fac trimitere, ca sens, la tema propusă. Astfel, adverbul *potenter* înseamnă *puternic, cu energie, după puteri*; *potentatus, -us(m)* și *potentia, -ae* exprimă ideea de *putere, forță, putință*; *potentialiter, cu putere, după putere*. Tema indo-europeană **poti-*, existentă și în *potens*, a fost folosită pentru a-l indica pe capul familiei sau al clanului, al tribului.[3]

Adjectivele *nocens, -ntis, nocivus(3)* și *nocuus(3)* au înțeles opus lui *sanus*, redând ceea ce este *vătămător, nociv, periculos*, dar și *vinovat, ticălos, criminal*. Acestea se raportează etimologic la verbul *noceo, -ēre*, care are la bază radicalul **nek-* cu înțelesul de *a cauza moartea, a pregăti moartea*, prin urmare *a face rău, a aduce o vătămare, a dăuna*.[4]Derivații săi sunt: adverbul *nocenter, dăunător, periculos, vinovat, ticălos*; *nocumentum, -i* exprimă *vătămarea, dauna*; la polul opus *innocens, -ntis* exprimă ceea ce este *nevătămător, inofensiv, nevinovat, nepătat, cinstit, cumsecade;* adverbul *innocenter*, are aceleași sensuri: *nevătămat, fără pagubă, cinstit, ireproșabil*; *innocentia, -ae*, exprimă calitatea de a nu fi vătămător, blândețea, nevinovăția, caracterul frumos, curățenia morală; *innocue, fără a vătăma, ireproșabil, virtuos*; *innocuus(3), nevătămător, inofensiv, nevinovat, cinstit, la pasiv neatins, nevătămat.*

Un alt adjectiv demn de menționat este *truncus(3)*, care se opune lui *integer*, și este sinonim cu *mutilus* și *debilis*, însemnând, cu sens propriu, *ciuntit, retezat*, iar cu sens figurat, *mutilat, incomplet*. Derivații și compușii săi care prezintă interes sunt: *truncatio, -onis(f)*, exprimând noțiunea de *ciuntire, amputare*; *trunco, -āre* care înseamnă *a ciunti, a reteza, a mutila*; *contrunco,*

-āre, a măcelări; *detrunco, -āre, a tăia; detruncatio, -onis(f) tăiere*; *distrunco, -āre* cu sensul *a tăia în două; obtrunco, -āre, a tăia în bucăți, a măcelări, obtruncatio, -onis(f), curățat al copacilor, viei.* Etimologia sa este nesigură.

[3] Alfred Ernout și Antoine Meillet, Op.cit., p. 528
[4] Idem, Ibidem, p. 439

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

Vigeo, -ēre, -ui este un verb ce face trimitere la sănătate, la forță, însemnând *a avea putere, a fi în putere, a fi plin de viață, a fi viguros,* iar la figurat înseamnă *a fi în floare, a fi puternic, a fi în cinste, a avea succes.* Este un verb vechi, existent deja la Naevius, clasic, dar rar în epoca imperială. Formele derivate ale acestuia ce prezintă interes sunt: substantivul *vigor, -oris(m)*, substantiv poetic al epocii imperiale, *putere, energie, vigoare, forță fizică sau sufletească*, toate implicând o stare bună de sănătate; *vigoro, -āre*, verb tranzitiv și intranzitiv, *a fortifica, a învigora, a-și trage puterea, a se fortifica*; la polul opus se află adjectivul *evigoratus(3),* cu sensul *sleit de puteri*; verbul *vigesco,-ĕre, a prinde puteri, a se învigora;* antonimul său *evigesco, -ĕre, a-și pierde puterile*; *pervigeo, ēre, -vigui, a fi tot timpul în putere.* De la același etimon derivă *vigil, -lis* și derivații săi care trimit la *veghe, atenție, pază, nesomn.*

Un alt termen al asanării ce se impune a fi amintit este *cura, -ae*, care prezintă interes datorită următoarelor sale sensuri: *grijă, purtare de grijă, tratare, supraveghere, administrare, neliniște, chin*. Acesta este un termen vechi și uzual, regăsit, după cum demonstrează și sensurile mai sus amintite, atât în limbajul administrativ, cât și în limbajul dreptului, în limbajul medical, dar și în limbajul erotic. *Cura* se opune lui *neglegentia și incuria* și lui *causa* în limbajul medical.[5]Verbul *curo, -āre*, construit adesea cu cazul acuzativ sau cu cazul dativ, este bogat în sensuri: *a îngriji, a se ocupa de, a se preocupa, a îngriji o boală, a trata*, dar și *a administra, a comanda, a conduce* sau *a face curte, a onora, a procura, a achita o sumă de bani.* Sensul de a curăța pe care verbul l-a dobândit în unele limbi romanice este influențat de expresia *curare corpus*. Aceeași legătură cu curățenia o au și adjectivele *curatus(3)* și *excuratus(3), bine îngrijit*, precum și verbul *excurare*.[6]

Din familia de cuvinte a lui *cura* enumerăm: adjectivul *curabilis(2), care se poate vindeca*; substantivul *curatio, -onis(f),* cu sensuri diverse, *îngrijire medicală, tratament*, dar și *funcție, administrare, sarcină publică, curatelă; curator, -oris(m)* și *curagendarius, -ii*, îl arată pe cel însărcinat cu îngrijirea sau administratorul; *curatura, -ae*, denumește *îngrijirea atentă*, *curamen,*
-inis(n) este tratamentul; adverbul *curate, cu grijă deosebită*; *curiosus(3)* îl surprinde pe cel *grijuliu, conștiincios, scrupulos, doritor de a ști,* cu o nuanță peiorativă devine *indiscret, curios de*, iar în epoca imperială desemnează *spionul*. Dintre compuși amintim: *incuria, -ae, incuriositas,*

[5] Idem, Ibidem, p. 159
[6] Idem, Ibidem, p. 708

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

-atis(f) exprimă *neglijența, nepăsarea*; *incuriosus(3)* este cel *neglijent, delăsător, neinteresat sau neglijat, neîngrijit; incuratus(3), netratat, neîngrijit*; *incurabilis(2), care nu poate fi vindecat*; *incurate, incuriose, fără grijă, neglijent*; *securus, fără grijă, fără teamă, liniștit, sigur, în afara primejdiei; securitas, -atis(f), lipsă de grijă, liniște, siguranță, calm; assecurāre; accurāre, a purta de grijă; percurāre, a vindeca complet; procurāre, a se îngriji de, a administra.*

Primul semn al bolii la nivel fizic sau psihic este exprimat de verbul *doleo, -ēre, dolui, dolitum*, verb vechi, uzual și conservat în limbile romanice, ce înseamnă *a durea fizic, a simți durerea, a avea durere*, iar în sens moral înseamnă *a fi îndurerat de, a fi întristat de, a suferi*. Formele derivate de la acesta sunt: substantivul *dolor, -oris(m),* fie *durere* fizică și sufletească, fie *motiv de durere*, iar în retorică *emoție patetică*; în latina veche alături de *dolor* apare și forma *dolus*, care a dăinuit în limbile romanice alături de *dolor*, fapt confirmat de francezul *deuil*, italianul *duolo*, spaniolul *duelo*[7]; *dolens, -ntis* numește tot ceea ce provoacă durerea, *dureros*, la fel *dolorifer(3), dolorosus(3);* adverbul *dolenter* surprinde aceeași idee; *dolentia, -ae* este o formă arhaică folosită pentru a exprima durerea; *dolito, -āre, a durea*; *indolesco, -ĕre, a durea, a fi dureros*, la figurat, *a fi îndurerat*; derivații acestuia din urmă sunt: *indoloria, -ae* exprimă lipsa de durere; *indoloris(2), indolorius(3), nedureros*; *indolentia, -ae, lipsă de durere, insensibilitate*; *indolens, -ntis este cel insensibil la durere, cordolium, -ii, durere, jale*, substantiv plautin.

Un alt termen elocvent este *febris, -is(f),* substantiv vechi și uzual, panroman, ce desemnează *febra*, așadar un prim semn al bolii, al degradării stării de sănătate. Derivații săi sunt: *febresco, -ĕre, a căpăta friguri, a fi cuprins de febră*; *febricito, -āre* și *febrio, -īre* care surprind starea de *a avea febră, a delira, a aiura; febricosus(3) este cel care are febră*; *febricula, -ae* exprimă o *febră ușoară*; *febriculentus(3)* și *febriculosus(3*) îl desemnează pe cel *lovit de febră*. Pentru că nu există un nume indo-european al febrei, etimologia este puțin sigură. Cu toate acestea a fost apropiat de radicalul care înseamnă *a tremura* ce apare în grecescul *τρέμω*.[8]

Semnificativ în contextul asanării este și *medeor, -ēri*, verb intranzitiv, însă utilizat și cu sens tranzitiv, mai rar, care înseamnă *a vindeca, a lecui* o boală, o durere, o rană sau *a remedia, a veni în ajutor*. S-a specializat în limbajul medical, fiind sinonim cu *curare*. Derivații săi fac toți trimitere la asanare, astfel: *medens, -ntis(m)* este numele medicului;

[7] Idem, Ibidem, p. 181
[8] Idem, Ibidem, p. 222

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

medela, -ae este un substantiv arhaic ce numește *leacul, remediul, medicamentul*, înlocuit cu *remedium* în perioada clasică; *medelifer(3), vindecător*; *medica, -ae* este *moașa*; *medibilis(2)* și *medicabilis(2)* denumesc atât ceea ce este *de vindecat*, cât și lucrul *care lecuiește; medicabulum, -i*, localitate potrivită pentru vindecare; *medicamen, -inis(n), medicamentum, -i*, redă medicamentul, leacul, dar și otrava, precum și vopseaua, fardul, cu referire la înfrumusețare sau condimentul, cu referire la mâncare; *medicamentarius, -i* este fie farmacistul, fie preparatorul de otrăvuri; *medicamentosus(3), tămăduitor; medicatio, -onis(f)* face trimitere la *medicație,* la *remediul folosit*; *medicator, -oris(m), tămăduitor*; *medicatus(3)* și *medicus(3), tămăduitor*; *medicatus, -us(m)* este o *băutură vrăjitorească*; *medicina, -ae* reprezintă *arta medicală,* medicina, farmacia, dar numește și leacul, remediul, operația medicală, tratamentul, precum și otrava; *medico, -āre* și *medicor, -āri* au înțelesul de *a vindeca, a trata*, dar și de *a prepara o substanță*; *medicus, -i* este medicul, doctorul; *Meditrina* este numele zeiței vindecărilor, iar *Meditrinalia, -ium* sunt sărbătorile date în cinstea sa; *medicinus(3), medicinalis(2), medicinal*; *mulomedicus, -i, veterinar*; *mulomedicina, -ae, medicină veterinară; immedicabilis(2)* redă ceva ce este *de nevindecat, incurabil; immedicatus(3)* trimite la aspectul fizic, *dat cu farduri*; *remediabilis(2), vindecabil; remedialis(2), tămăduitor; remediator,*
-oris(m) tămăduitor; *remedio, -āre, remedior, -āri* au și ele sensul de *a vindeca, a tămădui*; *remedium, -ii, leac, medicament, remediu, mijloc de apărare, ajutor; irremediabilis(2), iremediabil.*

Un substantiv sugestiv este *morbus, -i*, care exprimă boala, maladia. Pluralul substantivizat, *Morbi, -orum, Bolile,* sunt divinități ale infernului. Din aceeași familie enumerăm: *morbidus(3)* care îl surprinde pe cel *care nu se simte bine, lânced, bolnav, nesănătos, morbid*; *morbifer(3)* și *morbificus(3), care aduce boală*; *morbifico, -āre, a aduce boală; Morbonia,-ae*, este țara bolii; *morbositas, -atis(f)* redă starea de boală; *morbosus(3)* și *morbidosus(3)* îl indică pe cel *suferind, bolnav*, dar și *depravat*; *morbeo,ēre, și morbesco, -ĕre, remorbesco, -ĕre a fi bolnav, a îmbolnăvi*. Numele bolilor diferind în spațiul indo-european, este imposibil a i se stabili etimologia.

Un verb pus în legătură cu durerea, fie ea fizică sau sufletească, este *patior, pati, passus sum*, care înseamnă *a suporta, a îndura, a suferi*, dar și *a fi victima unui rău*, un sens poetic abstract este acela de *a trăi o viață grea*, însă mai exprimă și ideea *de a îngădui, a permite, a admite*, pe când în gramatică numește forma pasivă, *modus patiendi*. Derivații săi sunt: *patiens, -ntis*, indicându-l pe cel *care suportă, capabil să suporte, rezistent, solid, tare,*

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

răbdător, indulgent; *patienter, cu răbdare*; *patientia, -ae* este *puterea de a îndura, rezistență, răbdare, indulgență*, iar în sens peiorativ *supunere, ascultare*; *patibilis(2)* este termen al limbajului filozofic întrebuințat de Cicero cu sensul *suportabil, capabil de suferință, dotat cu simțire,* dar și *pasiv*; *passio, -onis(f)* se regăsește cu precădere în latina ecleziastică pentru a traduce grecescul πάθος cu sensul de *pătimire, suferință, boală, suferință sufletească, patimă, perturbare în natură*; acesta corespunde clasicului *affectus*, însă dobândește o nuanță peiorativă; *passionalis(2)* este cel *susceptibil de suferință, supus durerii*; *passivus(3)* este cel *susceptibil de simțire*, iar gramatical, *pasiv*; *passivitas, -atis(f)* arată *diateza pasivă*; *impassibilis(2)* este cel *care nu are pasiuni*; *impassibilitas, -atis(f)* exprimă insensibilitatea, impasibilitatea; *impasibiliter, fără pasiune*; *impatiens, -ntis* este cel *incapabil să suporte, să se stăpânească, impasibil, insensibil; impatienter, fără a se resemna, neputându-se înfrâna; impatientia, -ae* exprimă *neputința de a suporta, nerăbdarea*; *impetibilis(2), insuportabil, impasibil, fără simțire; compatio, -pati* înseamnă *a suferi împreună, a-i fi milă de alții; compassio, -onis(f)* indică *o suferință comună, compasiune*; *compasibilis(2)* este numit cel *care împărtășește suferința altuia*; *perpetior, -pati, a suporta cu curaj, a răbda*; *perpessio, -onis(f)* indică *răbdarea, suportarea*; *perpessicius(3)* este cel *învățat cu suferința*; *propassio, -onis(f), suferință anterioară.* Radicalul din patior nu se regăsește cu exactitate niciunde, însă este apropiat de grecescul πῆμα, suferință.[9]

Un alt termen demn de amintit este *pestis, -is(f)*, care denumește inițial toate felurile de distrugere, în sens abstract, și toate mijloacele de distrugere în sens concret. Astfel, sensurile substantivului sunt: *molimă, epidemie, infecție, ciumă*, iar la figurat *distrugere, nenorocire, pieire, pacoste, prăpăd.* Este un cuvânt vechi, clasic și uzual ce generează următorii termeni: *pestibilis(2), pestilențial* și *pestifer(3)*, opus lui *salutaris, care răspândește molima*, iar la figurat *nesănătos, vătămător, dăunător; pestifere, în chip dezastruos*; *pestilens, -ntis* se opune lui *saluber(3)*, indicând ceea ce este *vătămător sănătății, nesănătos, infectat*, iar la figurat *aducător de nenorocire*; *pestilentia, -ae* înseamnă *molimă, epidemie, infecție, insalubritate a aerului, a climei, a pământului*, iar la figurat *virulență, fiere*; *pestilentiarius(3)* este *otrăvitor; pestilentiosus(3), pestilentus(3)* și *pestilis(2), infectat, insalubru, pestinențial; pestilitas,-atis(f), molimă.* Nu are nicio etimologie clară.

Un alt semn al bolii este surprins de substantivul *pus, puris(n)*, care înseamnă *puroi*, însă este utilizat și ca termen de injurie, *spurcat, spurcăciune*. Derivații săi sunt:

[9] Idem, Ibidem, p. 488

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

purulentus(3), plin cu puroi; adverbul *purulente, cu supurație*; *purulentia, -ae*, substantiv tardiv cu sensul de *supurație, puroi*, iar la figurat *lepădături*; *purulentatio, -onis(f)* și *puritas, -atis(f)* exprimă *purulența*; *puro, -āre, a face puroi, a supura*; la fel *suppuro, -āre*; derivații acestuia din urmă sunt de asemenea semnificativi: *suppuratio, -onis(f), supurație, abces, buboi*; *suppuratorius(3), supurativ*; *suppuratus(3), care face puroi, care supurează*.

Ulcus, -eris(n) și derivații săi sunt importanți în contextul asanării. *Ulcus, -eris(n)* este un substantiv clasic, utilizat atât cu sens fizic cât și moral ce desemnează *o rană, o bubă* sau *un abces*, iar la figurat o *rană sufletească*. Derivații săi sunt: *ulusculum, -i*, substantiv al perioadei imperiale, *rană mică, bubă mică; ulcero, -āre* înseamnă *a umple cu răni, a răni*, iar cu referire la suflet *a răni inima*, când este implicată dragostea; *ulceratio, -onis(f), supurație, ulcerație, rană, bub*ă; *ulcerosus(3)* se folosește cu referire la fața acoperită cu ulcere, bubos, iar la figurat *rănit de dragoste*; *exulcero, -āre* are sensul propriu de *a face să ulcereze, a produce iritație, a inflama*, și pe cel figurat de *a înrăutăți, a înverșuna, a aţâța, a învenina*; *exulceratio, -onis(f)* se referă la *ulcerare*, la *spargerea unui buboi*, la *iritație; exulceratorius(3), care face rană; exulceratrix, -icis* cu același sens.

Demn de amintit este și substantivul *vulnus(volnus), -eris(n), rană*, cu sens fizic și moral, substantiv vechi, uzual, care nu s-a conservat în limbile romanice. Derivații sai sunt: *vulnerabilis(2), vulnerabil, care rănește*; *vulnerarius(3), care se aplică la răni*; *vulnerarius, -ii* îl denumește pe *chirurg*; *vulneratio, -onis(f)* exprimă rănirea, iar la figurat, lezarea reputației; *vulnerator, -oris(m*) este cel care rănește, iar la figurat *vătămător*; *vulnero, -āre, a răni fizic sau sufletește*; *vulnerativus(3), invulnerabil; invulneratus(3), fără a fi suferit răni,* compuși poetici și rari: *vulnifer(3), vulnificus(3), care rănește, care ucide, vulnifico, -āre, a răni.*

În timp termenul *asanare* se îndepărtează de sensurile inițiale, fiind folosit în alte contexte decât cele curative, legate de însănătoşire. Astfel, regăsim cuvântul în sintagme care fac trimiteri strict la latura materială, precum lucrările hidrotehnice executate cu scopul de a înlătura apele excesive din anumite regiuni, din pricini economice, estetice sau de salubritate. Termenul se foloseşte şi în medicină, denumind procesul prin care este înlăturat pe cale medicamentoasă sau chirurgicală un focar de infecţie.

Aşadar, conchidem că asanare apare în contextul însănătoşirii, al refacerii trupeşti, al păstrării integrității trupești sau mentale, al înlăturării elementelor generatoare de slăbiciune sau de durere trupească sau sufletească.

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)

ACKNOWLEDGEMENT: *"Această lucrare a fost cofinanţată din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Cod Contract: POSDRU/187/1.5/S/155559,* ***Cercetări doctorale multidisciplinare competitive pe plan european (CdocMD.)****"*

BIBLIOGRAFIE:

Bréal Michel, Bailly Anatole, *Dictionnaire etymologique latin,* Libraire Hachette, Paris, 1918

de Vann Michiel, *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*, Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, Leiden, Brill, 2008

Ernout Alfred, Meillet Antoine, *Dictionnaire etymologique de la langue latine*, Klincksieck, Paris, 2001

Guţu G., *Dicţionar latin-român*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983

Matei Virgil, *Gramatica limbii latine*, Editura Scripta, București, 1996

Negrescu Dan, *Cultură și civilizație latină în cuvinte*, Editura Paidea, București, 1996

Varro, *On the Latin Language,* with an english translation by Roland G. Kent, London, William Heinemann LTD, Harvard University Press, 1938

BDD-V2078 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-11-12 14:26:28 UTC)